

School of Jewish Theology בית הספר לתיאולוגיה יהודית

- א. פרופיל
- ב. התנ"ך ופרשנותו
- ג. היסטוריה דתית ואינטלקטואלית יהודית
- ד. פילוסופיה יהודית בעת העתיקה ובימי הביניים
- ה. פילוסופיה יהודית מודרנית עם דגש על זרמים ודיאלוג בין-דתי
- ו. החוג לתיאולוגיה מעשית
- ז. ארכיאולוגיה מקראית – ארכיאולוגיה של ארצות המקרא
- ח. מידע למתעניינים

פרופיל

באוניברסיטת פוטסדאם שוכן בית הספר לתיאולוגיה יהודית הראשון והיחיד באירופה. בית הספר לתיאולוגיה יהודית הוקם מחדש בשנת 2013 במסורת "חכמת ישראל". מדעי היהדות ("חכמת ישראל") התפתחו בראשית המאה התשע עשרה, מייסדיהם השתמשו במחקרים תאולוגיים וחילוניים להציג את חשיבות התרבות והציוויליזציה היהודית. עם זאת, סטודנטים נאלצו להמתין עד שנות השישים של המאה העשרים כדי להירשם למדעי היהדות במערכת האוניברסיטאות הציבוריות בגרמניה. מאז, מדעי היהדות התבססו במספר אוניברסיטאות בגרמניה, ובשנת 2013 בית הספר לתיאולוגיה יהודית פתח את שעריו באוניברסיטת פוטסדאם.

המונח 'תיאולוגיה יהודית', במובן של תחום מחקר אקדמי, הוכנס לראשונה לשימוש בעידן המודרני על ידי אברהם גייגר (1810-1874) שקידם את המונח באופן פרוגרמטי. מאמציו הושפעו ממה שנקרא תנועת "חכמת ישראל", אשר קיבלה את השראתה מההשכלה (הנאורות היהודית) המוקדמת והפילוסופית יותר.

מה יכולה או חייבת התיאולוגיה היהודית להשיג כיום? לדבריו של ארתור גרין (נולד בשנת 1941), נשיא בדימוס של המכללה העברית בוסטון: "כל תיאולוגיה יהודית היא ניסיון דתי לעזור לעם היהודי להבין את משמעות החיים היהודיים והקיום היהודי מתוך מאגר הטקסטים, הסמלים והחוויות ההיסטוריות שהם נחלתם המשותפת של כל היהודים." יחד עם זאת, על התיאולוגיה היהודית, על כל מגוונה, לשקף את ריבוי העמדות וההקשרים המרכיבים את היהדות בימינו ולאורך ההיסטוריה.

עם הקמת בית הספר לתאולוגיה יהודית חזון הפך למציאות. על ידי שימוש באמצעים דומים למטרות שונות, הן האגף הדתי והן האגף החילוני של מדעי היהדות התבססו בנוף האקדמי הגרמני. בית הספר לתאולוגיה יהודית באוניברסיטת פוטסדאם עובד בשיתוף פעולה הדוק עם המכון למדעי היהדות ומדעי הדת של האוניברסיטה.

בית הספר לתאולוגיה יהודית מציע מגוון רחב של קורסים בתחומי: התנ"ך ופרשנותו (ביקורת המקרא ופרשנות יהודית מסורתית); ספרות חז"ל (משנה, תלמוד ומדרש); היסטוריה; פילוסופיה והלכה; ליטורגיה; השפה העברית (מקראית ומודרנית) וארמית; חינוך דתי; אומנות כתיבת דרשות.

אנו מציעים לימודי תואר ראשון, שני ושלישי לקהל רחב: יהודים ולא יהודים; לאלו השואפים לקריירה אקדמית ולאלו המעוניינים לעבוד בתוך הקהילה היהודית או בשיתוף פעולה איתה בתחום הדיאלוג הבין-דתי או בפרויקטים תרבותיים; וכמובן למי שמעוניין ללמוד תורה לשמה.

פרחי רבנות ותלמידי חזנות מזרם היהדות המתקדמת לומדים במקביל בבית הספר לתאולוגיה יהודית ובבית-המדרש אברהם גייגר, ופרחי רבנות מהזרם המסורתי לומדים איתנו בזמן שהם מתכוננים לסמיכה בבית-המדרש זכריה פרנקל.

מנכ"ל בית הספר לתאולוגיה יהודית הוא הרב, פרופ'. ולטר הומולקה (Walter Homolka), לדבריו:

"התאולוגיה היהודית צריכה להבטיח את מקום היהדות ולהציג אותה כדת חיה בחברה גרמנית פלורליסטית, בה קבוצות דתיות שונות מהוות חלק חיוני מהחיים הציבוריים, ותורמות יחדיו במישורים רבים לטובת הכלל והרווחה הכללית של החברה."

התנ"ך ופרשנותו

הַפֶּסֶךְ בַּהּ וְהַפֶּסֶךְ בַּהּ, דְּכֹלָא בַּהּ (משנה, פרקי אבות ה כב). התנ"ך הינו יסוד ההגות, הטקסיות והזהות היהודית. הוא מספק את השפה הראשונית עליה מבוסס כל השיח היהודי אחריו. בהתאם לכך, התנ"ך הינו הבסיס לדו-שיח עם הנצרות, האסלאם וההומניזם המערבי החילוני החולקים שורשים תנ"כיים, וכן לתרבויות ודתות אחרות עם מקורות שונים ומגוונים.

במובנו הצר ביותר מתייחס המונח **תורה** לחמשה חומשי תורה. במובן ספרותי רחב יותר מתייחס המונח לכל התנ"ך: תורה, נביאים וכתובים. ובאופן רחב עוד יותר ניתן לכלול במונח תורה גם את התורה שבעל פה, ולעיתים גם את מסורת ומנהג ישראל.

הטקסט והסיפורים המקראיים כרוכים ושזורים בפרשנותם כבר בתוך התנ"ך עצמו (מה שמכונה "פרשנות פנים מקראית"). עקבות של התקבלות יהודית מוקדמת מובילים משם בצורה חלקה לספרות חוץ-מקראית או לתרגומים היווניים והארמיים של ספרי המקרא. התנ"ך מעורר באופן בלתי נמנע פרשנות, מה שמוביל ביהדות לפרשנות מקרא רבנית, לפרשנות ימי הביניים, ולבסוף לפרשנות מודרנית. בכך המפרשים שואבים רבות ממסורת התורה שבעל פה, ובו זמנית מרחיבים ומחזקים אותה בהתמדה. לכן מלכתחילה לא ניתן להפריד את ההיסטוריה של התנ"ך מזאת של הפרשנות היהודית. גם ביקורת המקרא היא חלק מההיסטוריה ההתקבלת המורחבת של התנ"ך. השיטות המדעיות ותחומי העניין האקדמיים של פרשנות היסטורית-ביקורתית מודרנית והדרישה לתפישה יהודית כוללנית של התנ"ך אינן סותרות בשום פנים ואופן, אלא יכולות להשלים זו את זו ליצירת מדע מקרא יהודי. ההפריה ההדדית בין המסורת הדתית והמסורת המדעית טומנת בחובה פוטנציאל גדול לתובנות בחקר התנ"ך ובהיסטוריה של פרשנותו היהודית.

היסטוריה דתית ואינטלקטואלית יהודית

ההיסטוריה הדתית והאינטלקטואלית היהודית בוחנת כיצד התפתחו היהדות והתיאולוגיה היהודית במהלך מאות השנים בהם הם פגשו והתחככו בתרבויות שונות. ההלכה, פרשנות המקרא והתלמוד, הפילוסופיה היהודית והליטורגיה הושפעו בהתפתחותם מההקשרים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים והתרבותיים של החיים היהודיים.

הגותו של הרמב"ם (1138-1204) נטמעה בתרבות היהודית והערבית הגבוהה של זמנו. הליטורגיה היהודית הגיבה שוב ושוב לאירועים מהותיים וסביבות חייהם המשתנים של היהודים. בתקופה המודרנית, התנועה הרפורמית צמחה מתוך ציפייה לאמנציפציה חוקתית. דוגמאות אלה ממחישות כיצד לימוד ההיסטוריה הדתית והאינטלקטואלית משלים את תחומי המחקר האחרים של התיאולוגיה היהודית ומחבר אותם להתפתחויות היסטוריות חיצוניות ליהדות.

פילוסופיה יהודית בעת העתיקה ובימי הביניים

הקתדרה לדת ופילוסופיה יהודית בעת העתיקה ובימי הביניים עוסקת באופן מעמיק במילת האיחוי "ו-": הסינתזה של דת ופילוסופיה, כלומר מחשבת ישראל (פילוסופיה דתית יהודית) כפי שתוארה בטקסטים הקנונים של יצחק הוזיק (1916), יוליוס גוטמן (1933), ז'ורז' ויידה (1947), קולט סיראט (1983), והינריך ומארי סימון (1984). תכנית הלימודים סוקרת אלפיים שנה מפילון האלכסנדרוני בעולם העתיק לסעדיה גאון והרמב"ם בימי הביניים ועד למשה מנדלסון בתחילת המודרנה היהודית. פרק זמן זה כולל שלוש סינתזות קלאסיות של מחשבת ישראל:

- הסינתזה היהודית-הלניסטית
- הסינתזה היהודית-ערבית
- הסינתזה היהודית-גרמנית

למרות שמחשבת ישראל מדברת יוונית באלכסנדריה, ערבית בבגדאד או קורדובה, וגרמנית בברלין, היא תמיד מתייחסת למקורות בעברית וערבית של היהדות ובאופן סמלי לעיר ירושלים. לדוגמה, כאשר משה מנדלסון טען לראשונה שהיהדות אינה מהווה מדינה בתוך מדינה, ובכך בישר את עידן האמנציפציה, הוא עשה זאת בספרו *ירושלים*. תחום מחקר זה בוחן את המתחים בין הפילוסופיה והדת, הגלות והבית, ובסמליות אורבאנית: *אתונה וירושלים*. במהלך לימודיהם סטודנטים בתיאולוגיה יהודית יזכו במבט כולל על שלושת התקופות של מחשבת ישראל ובבקיאות, ביצירה קלאסית אחת לפחות של מחשבת ישראל.

בתיאולוגיה היהודית אנו שמים דגש מיוחד על הנושאים הבאים:

- למידת יצירות המופת בהקשרם הלשוני וההיסטורי-אינטלקטואלי. אחד האתגרים איתם אנו מתמודדים הוא שלתלמידי התיאולוגיה היהודית ומדעי היהדות לרוב חסרה הכשרה מיוחדת בפילוסופיה כללית. הם עשויים לקרוא יצירות אפלטוניות, אריסטוטליות, לייבניציות או קנטיאניות מבלי להכיר את אפלטון, אריסטו, לייבניץ או קאנט. חשוב לנו שיצירות יהודיות יפורשו לאור ההקשרים הפילוסופיים וההיסטוריים הללו, ושהסטודנטים יכירו את המינוחים או הדוקטרינות הנדרשות.
- באופן טבעי, בתיאולוגיה היהודית אנו חוקרים את יצירות המופת מתוך השאלות התיאולוגיות והאינטלקטואליות שגרמו ליצירתם. עבודות אלה אינן כלולות בתוכנית הלימודים מתוך עניין יהודי או היסטורי בלבד, אלא – כמקובל בטקסטים קלאסיים – מתוך טענה לתוקף נורמטיבי של יצירות אלו. אין מדובר בנטישת הריחוק ההיסטורי שלנו מיצירות המופת. במקום זאת, אנו שומרים על פתיחות לסינתזה שלהם בנסיבות משתנות, ומהרהרים על התרומה התיאולוגית המתמשכת של יצירות אלו, כשם ששלמה מימון, נחמן קרוכמל והרמן כהן בחנו מחדש את הסינתזה של הרמב"ם על פי הנחות היסוד של קאנט והגל.

מכיוון שמעיקרו תחום מחקר זה מכסה תקופת זמן ארוכה למדי ומקורות ושפות רבות ומגוונות, המרצים והעוזרים בקתדרה זאת מציעים תמיד שיעורים נוספים להשלים את החסר.

פילוסופיה יהודית מודרנית עם דגש על זרמים ודיאלוג בין-דתי

הקתדרה לפילוסופיה יהודית מודרנית מתמקדת בהתפתחויות האינטלקטואליות ביהדות מאז האמנציפציה, אשר חוללה התפתחויות בזרמים שונים והפריה אינטלקטואלית רבה בין היהדות לדתות השונות בסביבתה.

כמו כל תחום אינטלקטואלי אחר, על התיאולוגיה היהודית המודרנית להגדיר את משימתה לעצמה ולקהל שלה. לדברי הרב לואי ג'ייקובס משימתה היא: "לנסות להציג תמונה נהירה של אפשרויות האמונה היהודית בלי תואנות ובכנות אינטלקטואלית". על פי הגדרתו, התיאולוגיה שונה באופן מהותי מנקודות ראות אחרות על היהדות. גישה תיאולוגית מצריכה מחויבות פנימית לאמת הנובעת ממעורבות משכילה עם האלוהים, שיש לקחתה באופן אישי ורציני כהכוונה בחיים. לדעתו של ג'ייקובס, תיאולוגיה פירושה הרהור תמידי וחדשני על המשמעות העמוקה יותר של הדת היהודית. תוך קיומו של דו-שיח עם המסורת ועם ההווה, עליה לכוון לשאלת האלוהות – החיפוש היסודי שמגדיר את מהותה של הדת.

המשמעות של "דת" עבור קהילה מסוימת נקבעת במידה רבה על ידי ההרכב החברתי המעצב את משימת ונושאי ההתבוננות התיאולוגית. מכיוון שהחברה והדת מקיימים יחסי גומלין, התיאולוגיה היהודית תמיד הושפעה מההקשרים החברתיים שלה: היא הגדירה את האני החיוני שלה מתוך יחס התרבות הסובבת אליה כ"אחר".

בתהליכים אלה של הפריה בין-תרבותיות היהדות התבוננה על עצמה באופן מודע. עוד מימי התנ"ך והתלמוד, היהדות שינתה את נוהגיה ותכניה על מנת לשמור על המשכיות עם מהותה המקורית, וכדי לאפשר את התפתחותה והתאמתה בהקשרים חדשים. הפילוסוף הרפורמי יוג'ין בורוביץ כינה את היהדות תוצר של הפריה הדדית חברתית.

החוג לתיאולוגיה מעשית

החוג לתיאולוגיה מעשית בבית הספר לתיאולוגיה יהודית מורכב מארבעה תחומי משנה: חינוך דתי, אומנות כתיבת דרשות, הנחיה רוחנית ובניית קהילה. מטרת הלמידה היא להקנות ידע ומיומנויות מעשיות בכל אחד מתחומי המשנה. החוג לתיאולוגיה מעשית עובד בשיתוף פעולה הדוק עם החוגים לליטורגיה והלכה.

ארכיאולוגיה מקראית – ארכיאולוגיה של ארצות המקרא

תחום מחקר זה של התאולוגיה היהודית עוסק בחקירת שרידים חומריים והקשריהם התרבותיים בארצות המקרא ומתקופות הזמן בהן נוצרו ספרי המקרא, כלומר האלף הראשון לפנה"ס, מתקופת מלכי יהודה בתקופת הברזל, תוך כדי התחשבות בפריצות דרך בתקופת הברונזה המאוחרת.

חפצים ארכיאולוגיים ושרידים מבניים ממוינים ומתוארים בסביבתם ההיסטורית, ובמידת האפשר משויכים למורשת ספרותית בת זמנם. המקרא הוא המקור הכתוב בעל ההיקף הנרחב ביותר שהשתמר, אך הוא רחוק מלהיות היחיד. השתמרו גם כתבי יתדות מתקופת השלטון האשורי והבבלי בדרום הלבנט, חומר כתוב ממדינות שכנות כמו מצרים, כתובות באבן או חרסית, וספרות פרשנות רבנית השופכת אור על התנאים הפוליטיים והחברתיים של התקופה שבנידון, ומזויות שונות מאשרת או סותרת את תוכן הטקסטים.

עדותם של מסמכי מקור מוטלת לרוב בספק בשל מצב שימור גרוע או חלקי, או מחסור בתיעוד של הממצא. אין זה חריג שלא ניתן עוד לשחזר את אתר התגלית, ובמקרים מסוימים יש לשקול גם זיוף אפשרי. מבחינה זאת אין הבדל בין טקסט לחפץ, וגישות מתודולוגיות מתאימות נלמדות עבור ניהול המחקר. המשמעות עבור החלק הארכיאולוגי הינה התבוננות מדעית על אתרי ההתיישבות וסיווגי החומרים על פי הקריטריונים המסוימים שלהם, לדוגמה מבנים

ארכיטקטוניים על פי רצף השכבות שלהם, כלי חרסית כאמצעי טוב לתיארוך, חפצים מברזל, מאבן, מזכוכית ועוד, והחל מהתקופה הפרסית גם מטבעות בסדר כרונולוגי. עת ומקום היצירה, היזם והנמען הינם בעלי משמעות עבור המקורות הכתובים, ונושא לדיון ביקורתי.

מחקר המתבצע על קו התפר בין שני תחומים מדעיים - הארכיאולוגיה ולימודי המקרא – מכון מעצם הגדרתו להרחיב את ההבנה של התפתחויות היסטוריות ואת הידע על קשרים תרבותיים-היסטוריים. במהלך הלימודים נלמדות שיטות מחקר ארכיאולוגיות בסיסיות עבור האזור הגאוגרפי של ישראל וירדן, כולל שיטות טכניות וכאילו ממדעי הטבע, וכן יוצגו אופן הכנת אלמנטים תכנוניים לחפירה ארכיאולוגית ותיעוד הממצאים.

**

מידע למתעניינים

צילום: ק. פריצה

התוכנית לתואר ראשון ושני בתאולוגיה יהודית – היא היחידה מסוגה באירופה – והיא פתוחה לכלל המועמדים המעוניינים ללא קשר לשייכותם הדתית. תכנית הלימודים מכסה היקף חומר נרחב: מהתנ"ך העברי והכתבים התאולוגיים הגדולים של ימי הביניים ועד ההוגים והוויכוחים האינטלקטואליים של זמננו.

מועמדים המעוניינים בהסמכה לרבנות או לחזנות מוזמנים ליצור קשר עם [בית-המדרש אברהם גייגר](#) (ליברלי / רפורמי) או עם [בית-המדרש זכריה פרנקל](#) (מסורתי)

מעוניין ללמוד בבית הספר לתאולוגיה יהודית?

כאן תוכל למצוא את כל מה שאתה צריך לדעת על תנאי הקבלה, שנקבעו הן על ידי האוניברסיטה והן על ידי בית הספר, עבור לימודי תואר ראשון עם התמחות אחת ותוכניות ללימודי תואר שני שאנו מציעים:

[תקנון קבלה כללי לתוכניות תואר שני באוניברסיטת פוטסדאם למעט הכשרת מורים \(תקנון קבלה - ZulO\)](#)

מידע על הרשמה

תואר ראשון בתאולוגיה יהודית

אין מגבלות קבלה לתוכנית לתואר ראשון בתאולוגיה יהודית. הסמסטר הראשון של התוכנית מוצע רק במהלך החורף. לפיכך, ההרשמה לסמסטר קיץ תהיה פתוחה רק לסטודנטים שכבר סיימו את הסמסטר הראשון (בחורף).

קבלה לאוניברסיטה גרמנית: מועמדים מגרמניה, מהאיחוד האירופי או מהקהילה הכלכלית האירופית, כמו גם מועמדים בינלאומיים המחזיקים בתעודת בגרות גרמנית, ימצאו [כאן](#) מידע הרשמה ייעודי. המועד אחרון להרשמה לסמסטר החורף בתוכניות לימודים שאינן מוגבלות הוא ה-15 ביוני בכל שנה נתונה.

קבלה עם תעודת בגרות שאינה גרמנית: מועמדים בינלאומיים בעלי תעודת בגרות שאינה גרמנית צריכים להגיש מועמדות באמצעות [uni-assist e.V.](#) בהתאם לנהלים ולמועדי ההגשה של אותו ארגון. ניתן למצוא מידע נוסף כאן:

<https://www.uni-assist.de/online/uni-potsdam/?lang=en>

תואר שני בתיאולוגיה יהודית

אין מגבלות קבלה לתוכנית לתואר שני בתיאולוגיה יהודית. הסמסטר הראשון של התוכנית מוצע גם בקיץ וגם בחורף. מועדי הגשת בקשה לסמסטר קיץ/חורף הינם ה-15 במרץ וה-15 בספטמבר בהתאמה. ניתן להגיש בקשות באמצעות [uni-assist e.V.](#)

תנאי סף לקבלה לתוכנית תואר שני:

§ תואר ראשון או הסמכה מקצועית ראשונית מקבילה בתחום אינטגרלי לתוכנית המאסטר, כגון תיאולוגיה יהודית/מחשבת ישראל, מדעי היהדות/יודאיקה או לימודי רבנות.

§ בקיאות בעברית: תעודה המוכיחה בקיאות בעברית קלאסית (Hebraicum) או מיומנות מקבילה לכל הפחות.

§ בקיאות באנגלית: רמה B ומעלה (GER)

[תקנון קבלה כללי לתוכניות תואר שני באוניברסיטת פוטסדאם למעט הכשרת מורים \(תקנון קבלה - ZulO\)](#)

[תקנות כניסה וקבלה לתוכנית תואר שני בתיאולוגיה יהודית באוניברסיטת פוטסדאם](#)

[דף המידע של המשרד הבינלאומי עבור סטודנטים בינלאומיים](#)

ייעוץ אקדמי

אנו מציעים ייעוץ אקדמי לעזור לכם להצליח בלימודים. כדאי לנצל שירות זה לא רק בתחילת הלימודים אלא גם במהלכם. היועצים האקדמיים שלנו יכולים לסייע לכם בכל הנוגע לתכנים וארגון הלימודים במחלקה לתיאולוגיה יהודית. הם גם אחראים על הכרה בלימודים קודמים והעברת נקודות זכות מתוכניות אחרות, או על מיונכם לשיעורים מתקדמים יותר.

היועצים שלכם הם:

אחראי תכנית לימודים: [פרופ' ולטר הומולקה, PhD, PhD, DHL](#)

יועצת אקדמית: [סוזן שובר, M.A.](#)

לשאלות כלליות יותר, כגון בחירת תוכנית, נושאים ארגוניים, תמיכה כלכלית וכו' אנא צרו קשר עם שירות הייעוץ המרכזי לסטודנטים.

[שירות הייעוץ המרכזי לסטודנטים \(ZSB\):](#) קמפוס הארמון החדש | +49 (0) 331/977-1715 | בית 8 | חדרים 0.10-0.16 | [studienberatung@uni-potsdam.de](javascript:linkTo_UnCryptMailto(%27nbjmur%2BtuejefocfsbuvohAvoj.qputebn%5C%2Fef%27);studienberatung@uni-potsdam.de)

[המשרד הבינלאומי](#) | קמפוס הארמון החדש 10 | +49 (0) 331/977/1760 | international-office@uni-potsdam.de

שירות הקריירה של אוניברסיטת פוטסדאם מציע מגוון שירותים כדי לסייע לך למצוא את המסלול המקצועי שלך

שירות הקריירה של אוניברסיטת פוטסדאם תומך בך במציאת המסלול המקצועי האישי שלך, ועונה על שאלות בנושא ההתפתחות המקצועית שלך, התמחויות ותהליכי הגשת מועמדות.

ועדות סטטוטוריות

ועדת בחינות: [פרופ' ד"ר אדמיאל קוסמן](#) (יו"ר), [פרופ' ד"ר ולטר הומולקה](#), [פרופ' ד"ר רוידיגר ליווק](#), [סוזן שובר, M.A.](#), סטודנט:
עוד לא נקבע.

ועדת הוראה: [פרופ' ד"ר דניאל קרוכמלניק](#) (יו"ר), [מרקוס קרא, PhD](#), [דניאל פורפאל, M.A.](#), [ד"ר רונן פנקס](#), קלאוס אולטהוף
(סטודנט)

ביבליוגרפיות בסיסיות

[רשימות הספרים הבאות](#) מייצגות את המחקר האקדמי הנוכחי בתחומים השונים הנלמדים בבית הספר לתיאולוגיה יהודית. שתי
הרשימות המוצעות כאן מצביעות על רמת ההשכלה המצופה מבוגרי תואר ראשון ושני.

